

Hyvinvointivaltio pohjoismaisesta näkökulmasta

Pohjoismaiden ministerineuvoston
Norjan-puheenjohtajakauden ohjelma 2012

Hyvinvointivaltio pohjoismaisesta näkökulmasta

Pohjoismaiden ministerineuvoston

Norjan-puheenjohtajakauden ohjelma 2012

ANP 2011:724

© Pohjoismaiden ministerineuvosto, Kööpenhamina 2011

ISBN 978-92-893-2267-6

Suunnittelu: Jette Koefoed

Kuvat: kansi: Ojo Images

s. 2,10,28,31: Karin Beate Nøsterud

s. 14,17,19: Ojo Images

s. 21,27: ImageSelect

s. 24: Johannes Jansson

Paino: Arco Grafisk, Skive

Painos: 500

Painettu ympäristöä säästävälle paperille, joka täyttää

pohjoismaisen Joutsenmerkin kriteerit.

Julkaisua voi tilata osoitteesta www.norden.org/order.

Muita julkaisuja on osoitteessa www.norden.org/publikationer.

Printed in Denmark

Nordisk Ministerråd

(Pohjoismaiden ministerineuvosto)

Ved Stranden 18

DK-1061 København K

Puh. (+45) 3396 0200

Nordisk Råd

(Pohjoismaiden neuvosto)

Ved Stranden 18

DK-1061 København K

Puh. (+45) 3396 0400

www.norden.org

Pohjoismainen yhteistyö

Pohjoismainen yhteistyö on yksi maailman laajimpia alueellisia yhteistyömuotoja. Yhteistyön perustana on maantieteellinen, historiallinen ja kulttuurinen yhteenkuuluvuus, ja sen piiriin kuuluvat Islanti, Norja, Ruotsi, Suomi ja Tanska sekä Ahvenanmaa, Färsaaret ja Grönlanti.

Pohjoismaista yhteistyötä tehdään politiikan, talouden ja kulttuurin aloilla tärkeänä osana eurooppalaista ja kansainvälistä yhteistyötä. Pohjoismaisen yhteisön tavoitteena on vahva Pohjola vahvassa Euroopassa.

Pohjoismainen yhteistyö pyrkii vahvistamaan pohjoismaisia ja alueellisia etuja ja arvoja globaalissa maailmassa. Maiden yhteiset arvot lujittavat osaltaan Pohjolan asemaa yhtenä maailman innovatiivisimmista ja kilpailukykyisimmistä alueista.

Hyvinvointivaltio pohjoismaisesta näkökulmasta

Pohjoismaiden ministerineuvoston
Norjan-puheenjohtajakauden ohjelma 2012

1. Työ ja kestävä hyvinvointi 11

Osallistaminen ja laajempi osallistuminen työelämään
Hoito- ja hoivapalvelujen laatu
Pohjoismainen ruoka, terveys ja elämänlaatu
Kulttuuri ja osallistaminen

2. Vihreä kasvu, osaaminen ja innovaatio 18

Vihreä kasvu ja ilmasto
Tutkimus, koulutus ja innovaatio
Luovat Pohjoismaat

3. Pohjoismainen yhteenkuuluvuus 25

Kielet
Tasa-arvo
Rajaesteet

Esipuhe

Norja toimii vuonna 2012 Pohjoismaiden ministerineuvostossa tehtävän hallitusyhteistyön puheenjohtajana. Puheenjohtajuus tarjoaa niin haasteita kuin mahdollisuuksiakin. Minulle on suuri ilo esitellä Norjan puheenjohtajakauden ohjelma. Olemme päättäneet tarkastella hyvinvointivaltiota ja sen kehitystä pohjoismaisesta näkökulmasta.

Pohjoismaat ja pohjoismainen yhteistyö ovat monin tavoin tienhaarassa vuoden 2012 koittaessa. Euroopan talouskriisi on jättänyt jälkensä myös Pohjoismaihin. Yhteiseen hyvinvointiyhteiskuntaamme kohdistuu paineita. Pohjoismaiden on vastattava haasteisiin yhdessä ja kehitettävä yhteistyötään.

Norja haluaa toimia puheenjohtajakaudellaan sen puolesta, että pohjoismaisella yhteistyöllä olisi vastedeskin takanaan kansan laaja tuki. Työ ja kestävä hyvinvointi kuuluvat yhteen. Meidän on pidettävä yllä korkeaa työllisyysastetta ja varmistettava sen kautta, että kaikki pääsevät osalliseksi hyvinvoinnin kehityksestä. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat perusarvoja myös kunollisten hyvinvointijärjestelmien ja kestävän yhteiskunnan kehittämisessä.

Norja tekee puheenjohtajakaudellaan voitavansa Pohjoismaiden edelläkävijäseman säilyttämiseksi. Tämä koskee ennen kaikkea vihreää kasvua, jonka ansiosta talouskasvu ja kehitys etenevät luonnon sietokyvyn rajoissa. Erityisesti kiinnitetään huomiota koulutuksen, tutkimuksen ja innovaation sekä vihreän kasvun ja kestävien hoito- ja hyvinvointijärjestelmien vuorovaikutukseen.

Yli maanrajojen tehtävä yhteistyö ja rajaesteiden purkaminen ovat tärkeä osa pohjoismaista yhteistyötä. Pohjoismaisten työmarkkinoiden houkuttavuutta ja sopeutumiskykyä voidaan vahvistaa entisestään. Samalla meidän on turvattava opiskelijoiden pohjoismainen liikkuvuus.

Pohjoismaalaisia yhdistää kieli. Kulttuurisiteiden ja pohjoismaisen yhteenkuuluvuuden tunteen ylläpitämiseksi on ponnisteltava pohjoismaisen kieliyhteisön elinvoimaisuuden puolesta.

Pohjoismaiden ministerineuvoston on jatkuvasti sopeuduttava yhteiskunnan kehitykseen. Vuodesta 2012 tulee vuosi, jolloin tämä työ todennäköisesti vauhdittuu ja uudistuu. Norja on iloinen voidessaan edistää tätä prosessia tiiviissä yhteistyössä Pohjoismaiden neuvoston kanssa.

A stylized, handwritten signature in black ink that reads "Jens Stoltenberg".

Jens Stoltenberg
Pääministeri

A handwritten signature in black ink that reads "Rigmor Aasrud".

Rigmor Aasrud
Yhteistyöministeri

Johdanto

Pohjoismaiset hyvinvointivaltiot ovat saaneet viime vuosina merkittävää kansainvälistä tunnustusta ja olleet tärkeä esikuva monille muille maille. Erityisesti pitkälle kehittynyt hyvinvointi ja yhdenvertaisuus yhdistyneenä vahvaan kilpailukykyyn ja muutosvalmiuteen ovat osoittaneet vahvuutensa yhä globaalimmassa maailmassa. Panostaminen tasa-arvoiseen yhteiskuntaan, johon naiset osallistuvat yhdenvertaisina miesten kanssa, on kestävän hyvinvointivaltion keskeinen tekijä. On tärkeää, että pidämme pohjoismaisessa yhteistyössä kiinni tästä mallista ja kehitämme sitä selviytyäksemme mahdollisimman hyvin aikamme suurimmista haasteista.

Pohjoismaisilla hyvinvointivaltioilla on lähivuosina edessään melkoisia haasteita. Kestävään hyvinvointiyhteiskuntaan vaikuttavat muun muassa taloudellinen ja sosiaalinen kehitys sekä ympäristökehitys. Maiden on sopeuduttava demografisiin muutoksiin, globalisaatioon ja kasvavaan kilpailuun, maahanmuuttoon ja ilmastonmuutoksen seurauksiin. Tulevasta talouskehityksestä vallitsee edelleen suuri epävarmuus niin omissa maissamme kuin maailmanlaajuisestikin.

Kestävän hyvinvointivaltion kehittäminen pohjoismaisesta näkökulmasta on pääteema Norjan puheenjohtajakaudella Pohjoismaiden ministerineuvostossa vuonna 2012.

Norja aikoo käsitellä puheenjohtajakaudellaan pohjoismaisten hyvinvointiyhteiskuntien erilaisia haasteita ja niiden kohtaamista tarkastelemalla hyvinvointiyhteiskunnan toimintatapoja ja pohtimalla, miten julkinen sektori voi suoriutua tehtävistään entistä tehokkaammin. Tämä käsittää myös julkisen sektorin ja työelämän osapuolten sekä laajemmin järjestöjen ja vapaaehtoissektorin välisen yhteistyön, jolla pyritään löytämään yhteiskunnan yleisesti hyväksymiä tärkeitä yhteisiä ratkaisuja.

Pohjoismaiden hyvinvoinnin kehittämisessä on kyse sekä arvojen luomisesta että tulonjaosta. Norja aikoo puheenjohtajakaudellaan jatkaa aiempien vuosien vahvoja pohjoismaisia panostuksia tietopohjaiseen ja vihreään kasvuun maailmanlaajuisesta näkökulmasta. Haluamme edistää Pohjoismaiden innovaatiokykyä ja työllisyyttä. On myös tärkeää jatkaa työtä, jolla varmistetaan osallistava ja perhe-elämän kannalta järkevä työelämä, ehkäistään pudokkuutta ja luotsataan nuoret työelämään, kehitetään kunnollisia sosiaaliturvajärjestelmiä ja turvataan terveydellinen tasa-arvo Pohjoismaiden väestölle. Elämänlaatu on tärkeä arvo ja yhteiskunnallinen tehtävä, josta kestävän hyvinvointivaltion on huolehdittava. Norja nostaa puheenjohtajakaudellaan esille tärkeitä tekijöitä, jotka vaikuttavat kansalaisten terveyteen ja viihtyvyyteen.

Pohjoismaisten naapurimaiden kieliä osataan nykyään entistä heikommin. Uudet tutkimukset osoittavat, että muiden pohjoismaisten kielten ymmärtäminen on heikentynyt. Kulttuurisiteiden ja pohjoismaisen yhteenkuuluvuuden tunteen ylläpitämiseksi on ponnisteltava pohjoismaisen kieliyhteisön elinvoimaisuuden puolesta.

Pohjoismaiden ministerineuvoston kaikilla eri yhteistyöalueilla on merkitystä Pohjoismaiden hyvinvointiyhteiskuntien kehitykselle, mikä heijastuu sektori-ohjelmissa. Tämä koskee toisaalta alueita, joilla Pohjoismaat voivat oppia toistensa ratkaisuksista, toisaalta alueita, joilla yhteispohjoismaiset siteet ja pohjoismainen yhteistyö voivat auttaa löytämään yhteisiä ratkaisuja.

1. Työ ja kestävä hyvinvointi

- Laaja osallistuminen ja osallisuus yhteiskuntaan ja työelämään on paras tapa varmistaa arvon luominen ja hyvinvointi.
- Hyvinvointijärjestelmät tasoittavat tulonjakoa ja elintasoa, parantavat kasvuympäristön turvallisuutta, ihmisten terveyttä ja elinoloja, vakauttavat perheoloja ja ehkäisevät syrjäytymistä ja ulkopuolisuutta. Kunnollisten hyvinvointi-, terveys- ja hoivajärjestelmien kehittäminen on tärkeää kestäväen hyvinvointivaltion kehittämisessä.
- Terveellinen ruokavalio ja ruoasta nauttiminen, puhdas juomavesi ja aktiivinen elämäntapa ovat tärkeitä yksilön elämänlaadun ja hyvinvointiyhteiskunnan kehityksen kannalta.
- Osaaminen ja koulutus ovat sellaisinaan hyvinvointipalveluja ja ratkaisevan tärkeitä, jotta yksilö voi saavuttaa tavoitteensa ja hyödyntää kykijään. Koulutus ja osaamisen parantaminen edistävät työelämään osallistumista ja demokratiaa.
- Nykyaikainen hyvinvointivaltio luo mahdollisimman hyvät edellytykset kulttuurin saatavuudelle ja osallistumiselle kulttuurielämään.

Osallistaminen ja laajempi osallistuminen työelämään

Osallistava työelämä

Osallistava ja perhe-elämään soveltuva kaikille avoin työelämä on keskeinen aihe Norjan puheenjohtajakaudella. Tavoitteen saavuttaminen edellyttää hyvää kansanterveyttä sekä työoloja ja työympäristöä, jotka auttavat yksilöä pysymään terveenä ja työkykyisenä koko työuransa ajan. Olosuhteiden on oltava sellaiset, että mahdollisimman monilla on sekä mahdollisuus että motivaatio osallistua työelämään. Tähän pyritään muun muassa tekemällä yhteistyötä työelämän osapuolten ja muiden tärkeiden yhteiskunnan toimijoiden kanssa.

Pohjoismaat sijoittuvat kansainvälisesti hyvin mitattaessa työelämään osallistumista. Silti huomattava osa työikäistä väestöä on työelämän ulkopuolella. Sairauspoissaoloja on paljon, ja monet ovat työkyvyttömyyseläkkeellä tai muiden toimenpiteiden piirissä. Osallistuminen työelämään on sinällään tärkeä terveyteen vaikuttava tekijä. Koulutus edistää sellaisenaan terveyttä, ja osaamisen parantaminen ehkäisee liian varhaista työelämästä jättäytymistä.

Kulttuuri voi olla yksi vaikutuskeino, jolla parannetaan työympäristöä ja vähennetään sairauspoissaoloja ja työelämästä syrjäytymistä.

Työympäristö on joissakin ammateissa keskimääräistä rasittavampi, ja joillakin aloilla harjoitetaan sosiaalista dumpausta ja työolot ovat surkeat. Puheenjohtajamaa Norja toivoo, että oppisimme pohjoismaisen yhteistyön avulla toistemme kokemuksista, niin että voisimme torjua terveyshaittoja, kehittää työympäristöä, edistää osallisuutta ja tuottavuutta sekä ehkäistä sairauspoissaoloja ja liian aikaista työelämästä vetäytymistä.

Työvoiman liikkuvuus Pohjoismaiden sisällä ja eurooppalaisilla työmarkkinoilla on yksilön kannalta etu, joka samalla auttaa osaavan ja monipuolisen työvoiman hankkimisessa. On myös tärkeää, että maissa jo asuva maahanmuuttajaväestö kotoutetaan työelämään. Osallistavaan työelämään päästään siten, että parannetaan työskentelyedellytyksiä ja työympäristöä ja turvataan työpaikat. Tämä lisää työmarkkinoiden houkuttavuutta myös muualta tulevan työvoiman silmissä.

Nuorten osallistaminen työelämään

Yhä harvemmissa työpaikoissa selviytyy nykyään ilman toisen tai korkeasteen opintoja. Työelämään osallistuminen edellyttääkin asianmukaista ammattikoulutusta. Pudokkuus liittyy syrjäytymiseen niin työelämästä kuin yhteiskunnastakin, ja se on yksi suurimmista yhteiskunnallisista ongelmista sekä Pohjoismaissa että Euroopassa. Kaikki Pohjoismaat pyrkivätkin edistämään koulun loppuun suorittamista ja helpottamaan siirtymistä koulusta työelämään tarkoituksena ehkäistä nuorisotyöttömyyttä.

Varhaiset toimenpiteet sekä käytännönläheinen ja monipuolinen koulutus kaikilla koulutusjärjestelmän tasoilla auttaa ehkäisemään pudokkuutta. Syrjäytymisen ehkäiseminen alkaa päiväkodissa, ja sen vuoksi Norja tekee aloitteen siitä, että esikouluikäisille suunnattu tarjonta otetaan tärkeänä aiheena mukaan pohjoismaiseen yhteistyöhön. Puheenjohtajamaa käynnistää myös keskustelun siitä, miten pohjoismaisesta ammattikoulutuksesta voidaan tehdä entistä asianmukaisempaa ja motivoivampaa. Pudokkuuden torjumiseen suunnattua panostusta tukeva uusi pohjoismainen koulutus- ja välitystutkimusohjelma käynnistyy vuonna 2012.

Jotkut koulusta ja työelämästä syrjäytyvät nuoret, usein pojat, ovat moniongelmaisia. Eri julkisten palvelujen yhteistyön parantaminen voi madaltaa esteitä ja edistää siirtymistä työelämään. Norja käynnistää kokemustenvaihdon siitä, miten eri Pohjoismaat toimivat vastatakseen nuorten ihmisten tarpeisiin ja intresseihin eri hallinnonalojen rajapinnassa. Tämä koskee erityisesti opetus- ja työmarkkinaviranomaisten yhteistyötä ammattitaidon ja pysyvän

työpaikan tarjoamiseksi entistä useammille, sillä vaikutuskeinoja on eniten juuri näillä alueilla.

Norja pitää tärkeänä tiedonhankintaa toimenpiteistä, joilla ehkäistään nuorten syrjäytymistä työelämästä terveydellisten tai muiden syiden takia. Tähän sisältyvät toimet useampien toimintarajoitteisten nuorten ohjaamiseksi työelämään. Puheenjohtajakautta hyödynnetään myös erityistä apua ja tukea tarvitsevien lasten, nuorten ja aikuisten paremman oppimisen edistämiseen. Tämä tarkoittaa sitä, että päiväkotien ja koulujen on pystyttävä paremmin vahvistamaan erityislasten ja -nuorten sekä maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kehitystä ja oppimista.

Laajempi osallistuminen ja aktiivinen ikääntyminen

Yhä useammat elävät entistä pitempään ja ovat terveitä vielä vanhanakin. Tämä johtuu muun muassa väestön hyvinvoinnin korkeasta tasosta. Pohjoismaiden demografisen kehityksen johdosta ikääntyneiden osuus väestöstä kasvaa. Tällä kehityksellä on myös selkeä alueellinen ulottuvuus. Se on erityisen haastavaa harvaanasutuille ja taantuvan väestökehityksen alueille.

Ikääntyneiden työelämään osallistuminen voi auttaa torjumaan kasvavaa huoltotaakkaa, johon väestön ikärakenteen muutos muuten johtaa. Tarvittaessa on kuitenkin oltava myös mahdollisuus arvokkaaseen työelämästä vetäytymiseen.

Norja haluaa puheenjohtajakaudellaan auttaa hyödyntämään paremmin ikääntyneen väestönosan työvoimaa, osaamista ja resursseja. Tämä lisää hyvinvointiyhteiskunnan kestävyyttä. Hyvä työympäristö ja osallistava työelämä voivat auttaa ikääntyneitä jatkamaan työuraansa. Tarvitaan hyviä kannusteita, jotta ikääntyneet saadaan osallistumaan laajemmin työelämään, ja on myös huolehdittava fyysisistä ja psykososiaalisista oloista. Yksilöiden on voitava täydentää osaamistaan pitkän työuran aikana ja heillä on oltava mahdollisuus elinikäiseen oppimiseen. Vuosi 2012 on aktiivisen ikääntymisen eurooppalainen teemavuosi, jonka aikana keskiössä on muun muassa ikääntyneiden kannustaminen työuran jatkamiseen.

Senioripolitiikassa on kyse myös mahdollisuudesta osallistua muihin yhteiskunnan alueisiin kuten yhteiskuntaelämään, politiikkaan, koulutukseen, kulttuuriin ja vapaaehtoistyöhön. Työn ja perhe-elämän tasapaino on tärkeä myös tälle ryhmälle. Aktiivisella senioripolitiikalla pyritään myös vaikuttamaan ikääntyneiden terveydentilaan, niin että he voivat viettää vanhuutensa terveempänä ja pystyvät huolehtimaan itsestään ja säilyttämään toimintakykynsä pitempään.

”Maatilat opetusympäristöinä” – vihreitä hyvinvointipalveluja maataloudesta

Norjan maatalous haluaa suunnitella ja kehittää muiden yhteiskunnan toimijoiden rinnalla laadukkaita palveluja yhteiskunnan hyväksi. ”Maatilat opetusympäristöinä” on norjalainen Green Care -toimintamalli, jossa maatilat tarjoavat vihreitä hyvinvointipalveluja koulutuksen, kasvatuksen, terveydenhuollon ja hoivan alalla. Norjassa on noin 850 maatilaa, jotka tarjoavat palveluja esimerkiksi mielenterveyden, päihdehuollon, koulupudokkuuden, dementiasairauksien, työkokeilun ja kotouttamistomien alueilla.

Maatilat täydentävät kuntien palvelukirjoa tarjoamalla yksilöllisempiä toimenpiteitä. Ne ovat samalla esimerkki elinkeinoelämän ja julkishallinnon yhteistyöstä.

Kunnallisessa kehitystyössä on mukana 64 Norjan kuntaa. Vuosittain järjestettävä valtakunnallinen Maatilat opetusympäristöinä -konferenssi on ollut Norjassa tärkeä pohjoismaisen ja kansainvälisen tiedonvaihdon ja verkostoitumisen areena. Monissa Pohjoismaissa tehdään tämän alan tutkimustyötä, joten kokemusten- ja tiedonvaihto on tärkeää. Norja jatkaa puheenjohtajakaudellaan tämän yhteistyön kehittämistä.

Esteetön suunnittelu auttaa toimintarajoitteisia osallistumaan työelämään ja tekemään pitkän työuran. Se edellyttää muutoksia myös infrastruktuuriin ja rakennuspolitiikkaan. Tavoitteena on esteiden poistaminen, niin että ihmiset voivat asua pitempään omassa kodissaan ja selviytyä arkiaskareistaan itse. Puheenjohtajamaa ehdottaa yhteistä pohjoismaista strategiaa esteettömän suunnittelun kehittämiseksi.

Hoito- ja hoivapalvelujen laatu

Pohjoismaiden hoito- ja hoivapalvelut kehittyvät jatkuvasti. Laatu- ja potilasturvallisuustyössä ovat keskeisiä jatkuva laadunparannus ja oppiminen. Pohjoismaiden on hyödyllistä vaihtaa kokemuksia erityyppisistä vaikutuskeinoista ja kannusteista hoito- ja hoivapalvelujen laadun parantamiseksi. Yhteistyö ja yhtenäiset palvelut ovat laadun ja hyvien hoitopalvelujen haaste. Tämä käsittää muun muassa mallit oikeiden toimenpiteiden toteuttamiseksi sairauden eri vaiheissa aina kansanterveystyöstä, yksilöllisestä ennaltaehkäisystä, varhaisvaiheen hoidosta ja erityishoidosta kuntoutukseen. Pitäen lähtökohtanaan pohjoismaisten hyvinvointivaltioiden yhteisiä hoito- ja hoivapalvelutavoitteita Norja ehdottaa, että pohjoismaisesta kestävyysstrategiasta kehitetään tulevaisuuteen suuntautunut työväline, jolla vastataan erilaisiin yhteiskunnallisiin muutoksiin. Tämä tarkoittaa muun muassa julkisen sektorin ja yksityisten toimijoiden välisten hyvien yhteistyöjärjestelmien kehittämistä.

Väestön ikääntymisestä johtuen on tärkeää pätevöittää, kouluttaa, hankkia ja pitää työssä koko hoito- ja hoivasektorin työntekijät. Norja ehdottaa mallinkehittämishjelmaa, jolla selvitetään menestystekijöitä ja hyviä esimerkejä.

Pohjoismaat ovat tehneet vuosikausia yhteistyötä kansanterveyden alalla. Kansanterveysyhteistyötä kehitetään Norjan puheenjohtajakaudella.

Pohjoismainen ruoka, terveys ja elämänlaatu

Kestävä hyvinvointivaltio tarvitsee terveen ja työkykyisen väestön. Ruokavalio ja ruokailun ilo, puhdas vesi ja aktiivinen elämäntyyli ovat tärkeitä terveyden ja elämänlaadun tekijöitä. Ruoka antaa perustan arvon luomiselle, se on ilon ja nautinnon lähde ja tärkeä osa sosiaalista yhdessäoloa ja juhlaa. Ruoka on tärkeä myös osallistamisessa, sillä se luo kulttuurisia siltoja ja rakentaa identiteettiä. Monet Pohjoismaissa yleistyvät pitkäaikaissairaudet liittyvät väärään ruokavalioon ja liikkumattomuuteen. Pitkäaikaissairaudet vaikuttavat sekä

yksilöihin että hyvinvointivaltioon, sillä ne johtavat muun muassa terveydenhuoltokulujen kasvuun, työvoiman menetykseen ja arvon luomisen heikentymiseen. Norja haluaa painottaa vuonna 2012 erityisesti ennaltaehkäisevää työtä ja toimia sen puolesta, että kansalaisten terveiden elinvuosien määrä ja elämänlaatu kasvaisivat ja väestön sosiaaliset terveyserot pienenisivät.

Ruokakulttuuri määrittää ruokaa ja aterian merkitystä pohjoismaisessa ruokavaliassa. Ruoan on oltava monipuolista ja maukasta, ja terveellisten valintojen helppoja, jotta ihmiset valitsisivat terveellisiä ruokavaihtoehtoja. Luonnon ruokakomerolla käyminen edistää myös aktiivista elämäntyyliä. Norja jatkaa työtä Uuden pohjoismaisen ruoan parissa ja pyrkii siihen, että ihmiset kokisivat pohjoismaisen keittiön omakseen ja olisivat siitä ylpeitä. Tämä edistää työllisyyttä ja arvon luomista sekä ruokavaliota, joka parantaa väestön terveyttä ja elämänlaatua. Norja painottaa puheenjohtajakaudellaan myös puhdasta juomavettä, jolla on suuri merkitys niin ruoan tuotannolle kuin ihmisten terveydellekin.

Kulttuuri ja osallistaminen

Puheenjohtajamaan tavoitteena on purkaa esteet, jotka haittaavat osallistumista kulttuurielämään ja taata kulttuurielämysten mahdollisuus kaikille sukupuolesta, etnisyydestä, uskonnosta, taloudellisesta tilanteesta, toimintarajoitteesta tai iästä riippumatta. Osallistaminen kulttuurielämään tarkoittaa sitä, että puretaan esteet, jotka voivat estää henkilöitä tai ryhmiä käyttämästä olemassa olevaa kulttuuritarjontaa. Kulttuurielämä on voitava kokea kaikille avoimeksi ja tärkeäksi riippumatta yksilön kulttuurisesta, sosiaalisesta tai maantieteellisestä taustasta. Tämä on sopusoinnussa sen kanssa, että Pohjoismaissa on tehty työtä vähemmistö- ja/tai maahanmuuttajataustaisten ihmisten osallistamiseksi kulttuurielämään sekä aktiivisina tekijöinä että osallistujina.

Norja haluaa tarjota lapsille ja nuorille pääsyn monipuolisen taide- ja kulttuuritarjonnan piiriin.

Lasten ja nuorten osallistuminen kulttuurielämään kehittää heidän identiteettiään ja itsetuntoaan ja parantaa viihtyvyyttä. Monipuolinen kulttuuritarjonta antaa lapsille laajan ilmaisumahdollisuuksien kirjon ja mahdollisuuden ilmaista itseään taiteen ja kulttuurin keinoin sosiaalisista, taloudellisista ja kulttuurisista eroista huolimatta.

Lapset ja nuoret joutuvat taiteen ja kulttuurin kanssa tekemisiin yleensä paikallisyhteisössään. On kiinnitettävä huomiota lähiympäristön monipuoliseen kulttuuritarjontaan, jotta lapsilla ja nuorilla olisi mahdollisuus sekä käyttää sitä että harjoittaa sitä itse.

Kiinnitämme Norjan puheenjohtajakaudella huomiota näihin ja muihin olennaisiin ongelmakenttiin mukaan lukien taide- ja kulttuurielämän yhteistyö päiväkotien ja koulujen sekä oppilaitosten kanssa.

2. Vihreä kasvu, osaaminen ja innovaatio

- Norjan puheenjohtajakaudella on tarkoitus parantaa vihreän kasvun edellytyksiä. Vihreä kasvu tarkoittaa sitä, että talouskasvu ja kehitys toteutuvat luonnon sietokyvyn rajoissa tuhoamatta ekosysteemejä ja luonnonvaroja. Norjan tavoitteena on pohjoismainen aloite, joka voidaan sisällyttää rakentavasti maailmanlaajuisiin ilmastoneuvotteluihin.
- Osaaminen on välttämätön investointi, kun edessä on uusia, vaativia haasteita ja yhteiskunnallisia muutoksia. Erityisesti kiinnitetään huomiota vihreään kasvuun tähtäävän koulutuksen, tutkimuksen ja innovaation sekä kestävien hoito- ja hyvinvointijärjestelmien yhteispeliin.
- Norja pyrkii profiloimaan Pohjoismaita luovana ja dynaamisena kulttuuralueena.

Vihreä kasvu ja ilmasto

Maailmalla on edessään suuria ympäristöhaasteita – ilmaston lämpeneminen, luonnon monimuotoisuuden häviäminen, terveydelle ja ympäristölle vaarallisten aineiden päästöt ja muut ilmaan ja vesistöihin kulkeutuvat saasteet. Ympäristöhaaste edellyttää luonnonvarojen käytön ja kierrätyksen uudistamista.

Pohjoismaiset taloudet ovat toimivia. Työllisyysaste on korkea, ja jatkuvien muutosten, tutkimuksen ja kehityksen sekä uuden tekniikan ansiosta olemme onnistuneet kasvattamaan tuottavuutta enemmän kuin väestönkasvun verran, niin että hyvinvointi on lisääntynyt. Kasvu on saanut tähän asti edetä ilman, että ympäristöä ja ilmastoa olisi otettu riittävästi huomioon. Tulevaisuuden haasteena on kestävä kasvu – eli kasvu, joka ei tapahdu tulevien sukupolvien kustannuksella.

Keinona on vihreä kasvu. Vihreä kasvu nousi asialistalle toden teolla syksyn 2008 finanssikriisin jälkeen. Pääasiallinen viesti onkin, että taataan sekä talouskasvun jatkuminen että kestävä tuotanto ja kulutus. Kestävämpi yhteiskunta haastaa muutосkykymme, ja sillä on suuri merkitys hyvinvoinnin kehitykselle. Aikaisemmat kokemuksemme kuitenkin osoittavat, että pystymme ratkaisemaan ongelmia.

**Pohjoismaiden
puheenjohtajakaudet
alueellisissa neuvostoissa
ja järjestöissä**

Pohjoismaiden ministerineuvosto

2012: Norja

2013: Ruotsi

Barentsin neuvosto (BEAC)

Syksy 2011–2013: Norja

Arktinen neuvosto

Kevät 2011–2013: Ruotsi

Itämeren valtioiden neuvosto

Kesä 2011–2012: Saksa

Kesä 2012–2013: Venäjä

EU

Vuoden 2012 ensimmäinen
puolisko: Tanska

Ratkaistavat ongelmat tarjoavat myös mahdollisuuksia, muun muassa elinkeinojen kehitykselle. Viranomaisten, elinkeinoelämän, osaamisympäristöjen ja järjestöjen yhteistyölle perustuvalla järjestelmällisellä panostamisella varmistamme kestävän elinkeinokehityksen, jonka elimellinen osa on ympäristötekniikka. Ympäristötekniikan kehittämisen ja käytön edistäminen edellyttää, että elinkeinoelämä hyödyntää innovaatio-, ongelmanratkaisu- ja tehostamiskykyään ja että viranomaiset luovat edellytykset hyvien ympäristöratkaisujen tarjonnan ja kysynnän kannattavuudelle. Panostuksia ympäristötekniikkaan on sen vuoksi tarkasteltava sellaisten sääntöjen, kiintiöiden ja maksujen valossa, joilla saastuttamisesta joutuu maksamaan.

Vihreä talouskasvu on keskeinen osa Tanskan EU-puheenjohtajakautta keväällä 2012. Pohjoismaat tekevät tiiviisti yhteistyötä EU:n puheenjohtajamaan kanssa Riossa kesäkuussa 2012 pidettävän YK:n huippukokouksen alla tarkoituksena tehdä konkreettisia ehdotuksia vihreämmän globaalin kehityksen puolesta muun muassa sukupuoli- ja tasa-arvonäkökulman valtavirtaistamisella.

Pohjoismainen kestävän kehityksen strategia tarkistetaan vuonna 2012. Strategiassa korostetaan erityisesti ilmastoa ja uusiutuvaa energiaa, kestävää tuotantoa ja kulutusta, koulutusta ja hyvinvointivaltion kehitystä. Vuosia 2013–2016 koskeva tarkistettu ympäristöpolitiikan toimintaohjelma laaditaan vuonna 2012.

Ilmastoneuvotteluissa on tärkeää kehittää ja vahvistaa Pohjoismaiden roolia ratkaisuhakuisena vauhdittajana muun muassa kokeilemalla ja ottamalla käyttöön uusia mekanismeja, vaikutuskeinoja ja uutta tutkimusta. Puheenjohtajamaa haluaa Pohjoismaiden myös vauhdittavan maailmanlaajuiseen ilmastopöytäkirjaan sisältyvää kunnianhimoista sopimustyötä, niin että maapallon lämpötilan nousu pystytään rajoittamaan kahteen asteeseen.

Kestävän vihreän talouden kehittäminen riippuu myös siitä, onnistutaanko luonnon monimuotoisuuden häviämistä hidastamaan ja ylläpitämään vahvoja ekosysteemejä. Erityisen haavoittuvia ovat arktinen alue ja pohjoiset alueet. Luonnon hinnoittelu saattaa olla yksi uusi tapa arvioida ja välittää luonnon arvoa, ja pohjoismaista työtä ekosysteemipalvelujen hinnoitteluksi jatketaan Norjan puheenjohtajakaudella.

Pohjoismaisesta energiayhteistyöstä on sovittu vuosia 2010–2013 koskevassa työohjelmassa. Energiayhteistyö edistää eri tavoin vihreää kasvua ja hyviä tulevaisuuteen suuntautuvia ratkaisuja. Norja korostaa puheenjohtajakaudellaan pohjoismaisten sähkömarkkinoiden kehittämistä, uusiutuvan energian edistämiseen liittyvää pohjoismaista työtä ja kannustaa Pohjoismaiden energia- ja rakennussektoreita energiatehokkuuteen.

Tutkimus, koulutus ja innovaatio

Pohjoismainen hyvinvointimalli on riippuvainen siitä, että koulutuksen, tutkimuksen ja innovaation osaamiskolmion sisäinen vuorovaikutus toimii ja tuottaa lisäarvoa tehdyille investoinneille. Koulutus ja tutkimus vahvistavat innovaatiokykyä. Tämä on välttämätöntä, jotta hyvinvointivaltion rahoitus voidaan turvata myös tulevaisuudessa ja jotta Pohjoismaat alueena pystyvät selviytymään globaaleissa yhteyksissä.

Erityisesti korkea-asteen koulutusta on tarkasteltava tutkimuksen ja innovaation yhteydessä niin, että kauaskantoisesta osaamisen rakentamisesta huolehditaan järjestelmällisesti Pohjoismaiden kaikilla alueilla ja kaikissa paikallisyhteisöissä.

Osaamiskolmion käsitettä on ryhdytty käyttämään sekä pohjoismaisissa että eurooppalaisissa yhteyksissä, ja se kuvaa koulutuksen, tutkimuksen ja innovaation vuorovaikutusta. Norja tekee aloitteen osaamiskolmion mahdollisuuksien konkretisoimiseksi. Puheenjohtajakauden ohjelman painopisteiden valossa pidetään tärkeänä suurpanostusta osaamisen kehittämiseen ja innovaatioon terveyden ja hyvinvoinnin alueilla. Panostuksessa tarkastellaan tämän alan pohjoismaista kehitystyötä ja arvioidaan uusia seuranta- ja paavia ongelmakenttiä.

Pohjoismainen ilmasto-, energia- ja ympäristöalan huippututkimusaloite (TFI) on herättänyt suurta huomiota Euroopassa. Se on yksi suurimmista yhteis-pohjoismaisista tutkimus- ja innovaatiopanostuksista. Norja vahvistaa ja laajentaa puheenjohtajakaudellaan Pohjoismaiden yhteistä panostusta globaalin ilmastokriisin parissa, mutta toivoo samalla, että osaamiskolmiota pidettäisiin vastedes suuremmassa määrin kehityksen lähtökohtana. Samalla halutaan vahvistaa Pohjoismaita tutkimus- ja innovaatioalueena ja arvioida vihreän kasvun selkeämpää sisällyttämistä tähän panostukseen.

Luovat Pohjoismaat

Puheenjohtajakauden yksi keskeinen tavoite on yhteis-pohjoismaisten kulttuurielinkeino- ja kulttuurituotemarkkinoiden vahvistaminen ja kehittäminen. Kansallisten kotimarkkinoiden laajentaminen käsittämään kaikki Pohjoismaat tarjoaa Pohjoismaille suuria kasvun ja uusien työpaikkojen mahdollisuuksia, ja se voi auttaa vahvistamaan taiteilijoiden ja kulttuurialan työntekijöiden ansiopohjaa. Vahvempi ja velvoittavampi pohjoismainen yhteistyö lisäisi kansainvälistä vaikuttavuutta.

Norja pyrkii profiloimaan Pohjoismaita elävänä ja dynaamisena kulttuuri-alueena.

Tuotantoon, tuotekehittelyyn, markkinointiin ja jakeluun liittyvät kokemustenvaihtoverkostot ovat tärkeitä ruokasektorin innovaatioille ja elinkeinojen kehitykselle, mutta myös monialaiset yhteenliittymät saattavat olla arvokkaita. Ruoka ja ruokamuotoilijat voivat tarjota meille uusia elämyksiä yhdessä muiden luovien alojen kuten musiikin ja muotoilun kanssa. Ruokataide tulee tunnustaa luovaksi alaksi. Pohjoismainen ja skandinaavinen muotoilu on jo vakiintunut maailmalla laatukäsitteeksi. Norja aikoo rakentaa eri ruoka- ja ateriatomijoiden sekä muiden luovien alojen toimijoiden välisiä pohjoismaisia verkostoja. Tällainen kytkös voi edistää innovaatiota, avata uusia markkinoita ja luoda pohjaa arvon luomiselle.

skull

spruta

språk sa

tionsmed

skrift. Allt

brat. om

prakt. om

3. Pohjoismainen yhteenkuuluvuus

- Pohjoismaiden kulttuurinen ja kielellinen yhteenkuuluvuus oli virallisen pohjoismaisen yhteistyön käynnistämisen perusedellytys. Pohjoismaisen yhteistyön vahvuutta voidaan hyödyntää vain ylläpitämällä ja kehittämällä pohjoismaisia siteitä. Liikkuvuus yli rajojen vahvistaa pohjoismaisia siteitä ja hyvin toimivia yhteispohjoismaisia työmarkkinoita.
- Tasa-arvon edistäminen ja syrjinnän ehkäiseminen ovat keskeisellä sijalla Norjan puheenjohtajakauden ohjelmassa. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus ovat perusarvoja kunnollisten hyvinvointijärjestelmien ja kestäväen yhteiskunnan kehittämisessä.
- Yksittäisille kansalaisille on hyvin tärkeää, että maat jatkavat rajaesteiden purkamista. Norja jatkaa puheenjohtajakaudellaan vahvaa pohjoismaista panostusta rajaesteiden torjumiseen ja purkamiseen ja kiinnittää maiden huomiota asiaan.
- Norjan puheenjohtajakaudella jatketaan yhteistyötä Pohjoismaiden lähi-alueiden kanssa.

Kielet

Pohjoismaisten kielten ymmärtäminen on entiseen tapaan paljolti ihmisten välisten kontaktien varassa. Sen vuoksi on tärkeää saada mukaan uusia pohjoismaalaisia ja luoda ymmärtämystä ja innostusta pohjoismaisen yhteistyön jatkamiseen. Pohjoismaiden kieliyhteys on siinä suhteessa erikoinen, että sen ylläpitämiseen on poliittista tahtoa.

Pohjoismailla on alueena monia uusia kielipoliittisia haasteita globaalissa maailmassa, mikä on vähentänyt naapurimaiden kielten ymmärtämistä. Uusimpien tutkimusten mukaan ihmiset osaavat nykyään skandinaavisia kieliä aiempaa heikommin. Pohjoismaisen yhteisyyden kokemus heikkenee, jos naapurimaiden kielten osaaminen katoaa.

Pohjoismaisen kieliyhteisyyden edistäminen on yksi puheenjohtajakauden tavoitteista. Norja haluaa myös tuoda Pohjoismaiden kieliä esille sekä koulutusjärjestelmässä, mediassa, televisiossa, elokuvassa että muissa audiovisuaalisissa medioissa. Pohjoismaiden kieliä on oltava paremmin tarjolla sekä kirjallisesti että suullisesti, kirjallisuudessa ja esittävässä taiteessa.

Pohjoismaiden kielten ymmärtäminen ja panostaminen lapsiin ja nuoriin ovat olleet tärkeitä alueita Pohjoismaisen kulttuuriyhteistyön toimintasuunnitelmassa (2010–2012). Puheenjohtajamaa jatkaa ja vahvistaa näiden alueiden panostuksia.

Tasa-arvo

Tasa-arvon edistäminen ja syrjinnän ehkäiseminen ovat keskeisellä sijalla Norjan puheenjohtajakauden ohjelmassa, ja ne jalkautetaan eri sektoreille. Tasa-arvossa on kyse siitä, että kaikki inhimilliset voimavarat otetaan käyttöön sukupuolesta, toimintakyvystä, etnisyydestä tai seksuaalisesta suuntautumisesta riippumatta. Pojat ja miehet hyötyvät tasa-arvoisesta yhteiskunnasta. Tasa-arvoinen yhteisunta luo sekä taloudellisia että sosiaalisia arvoja. Tasa-arvopolitiikka vaikuttaa kaikkiin yhteiskunnan alueisiin, esimerkiksi poliittiseen osallistumiseen, taloudelliseen itsenäisyyteen, väkivallattomuuteen, työelämään ja tasavertaiseen vanhemmuuteen.

Naisten ja miesten yhtäläiset mahdollisuudet ja oikeudet ovat perustavanlaatuisia ihmisoikeuksia. Tasa-arvo on lisäksi kannattavaa. Turvaamalla yhtäläiset mahdollisuudet kaikille, niin naisille kuin miehillekin, Pohjoismaat menestyvät sekä sosiaalisesti, taloudellisesti että poliittisesti. Tasa-arvohaasteet koskevat koko väestöä. Jokaisella yksilöllä on tietty ikä, etninen tausta ja sukupuoli suuntautuminen. Joillakin on toimintarajoitteita. Näiden eri tekijöiden johdosta miehet ja naiset kohtaavat erilaisia haasteita, minkä on heijastuttava pohjoismaisessa tasa-arvotyössä.

Norja käynnistää poliittisen keskustelun siitä, tarvitaanko pohjoismaisessa yhteistyössä tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden käsittävää monimuotoisuuspolitiikkaa. Yhteistyötä voidaan vahvistaa vaihtamalla kokemuksia ja vaikuttamalla tämän alan laajempaan eurooppalaiseen yhteistyöhön.

Vaikuttaminen Pohjoismaiden todelliseen tasa-arvotilanteeseen edellyttää, että niin miehet kuin naisetkin muuttavat koulutukseen, työelämään osallistumiseen ja vanhempainvastuuseen liittyviä perinteitään. Tasa-arvopolitiikan on kehityttävä uusien yhteiskunnallisten haasteiden tahdissa ja sopeuduttava yhteiskunnan kulloiseenkin kulttuuriseen ja sosiaaliseen monimuotoisuuteen.

Norjan tavoitteena on, että tasa-arvopoliittinen yhteistyö:

- suo naisille ja miehille yhtäläiset oikeudet ja torjuu samalla kaikenlaista syrjintää
- takaa naisille ja miehille todellisen tasa-arvon jakamalla vallan, vastuun ja hoivan uudella tavalla
- ottaa sukupuolta tarkastellessaan huomioon etnisyyden, seksuaalisen suuntautumisen, toimintarajoitteet ja iän.

Tasa-arvo on sen vuoksi keskeisellä sijalla kehitettäessä edelleen *Hyvinvointivaltiota pohjoismaisesta näkökulmasta*. Kausia 2011–2014 kos-

keva nelivuotinen yhteistyöohjelma *Tasa-arvo luo kestävää yhteiskuntaa* on Norjan puheenjohtajakaudella voimassa toista vuotta. Norja korostaa vuoden 2012 tasa-arvosuunnitelmassa erityisesti *sukupuoli- ja tasa-arvonäkö-kulman valtavirtaistamista sekä miesten ja poikien aktiivista osallistumista*. Norja valmistelee myös vuoropuhelua tasa-arvosta yliopistomaailmassa. Tasa-arvon ihanteesta huolimatta tutkimusympäristöjen tasa-arvoon on vielä matkaa.

Lapset ja perhe

Turvallinen lapsuus ja hyvä perhe-elämä ovat tärkeitä lapsen kehitykselle. Tutkimusten mukaan puutteellinen hoiva, pahat perheselkkaukset ja yhteiselämän päättymisen voivat aiheuttaa psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia sekä lapsille että vanhemmille. On tärkeää havaita riskiryhmässä olevat lapset ja perheet jo varhaisessa vaiheessa. Epävakailla perheoloilla voi olla myös yhteiskuntataloudellisia seurauksia, vaikka emme tunnekaan niiden laajuutta. Norja vahvistaa pohjoismaista yhteistyötä tiedon hankkimiseksi ja kokemusten vaihtamiseksi vaikutuskeinoista ja niiden tehosta lapsiin, perheisiin ja yhteiskuntaan.

Rajaesteet

Hyvien ja toimivien pohjoismaisten työmarkkinoiden on järjestettävä asiat niin, että työntekijät voivat helposti ottaa vastaan työpaikan toisessa Pohjoismaassa. Jotkut kansalliset lait ja määräykset, käytännöt tai asetukset vaikeuttavat työntekoa toisessa Pohjoismaassa. Norja haluaa jatkaa pohjoismaisella tasolla käynnistettyä työtä konkreettisten rajaesteiden havaitsemiseksi ja poistamiseksi. Myös elinkeinoelämän rajaesteiden purkamista jatketaan.

Norjan puheenjohtajakaudella esitellään raportteja sosiaali- ja työmarkkina-alan rajaesteistä, mikä luo hyvän pohjan tulevalle työlle.

On tärkeää jatkaa pohjoismaisilla työmarkkinoilla ilmenevien rajaesteiden poistamista, niin että maantieteellinen liikkuvuus helpottuu ja pohjoismaisten työmarkkinoiden houkuttavuus ja sopeutumiskyky paranevat. Pohjoismaiden on tehtävä yhteistyötä EU:n työmarkkina- ja sosiaalialaa koskevan lainsäädännön täytäntöönpanossa ja varmistettava, ettei samalla rakenneta uusia esteitä.

Turvatakseen opiskelijoiden liikkuvuuden Pohjoismaissa Norja toivoo, että toisessa Pohjoismaassa asuville koulutukseen hakeutuville taataan mahdollisuus julkiseen korkea-asteen koulutukseen sekä tutkintojen ja koulutuksen hyväksilukemiseen.

Yli maanrajojen tehtävä yhteistyö ja rajaesteiden purkaminen ovat tärkeä osa kaikkea aluepoliittista pohjoismaista yhteistyötä. Tämä koskee sekä kolmea pohjoismaista rajakomiteaa, Interreg-yhteistyötä että erilaisia aluepoliittisia työryhmiä. Monet konkreettiset käytännön rajaesteet voidaan tämän ansiosta ratkaista paikallisesti.

Pohjoismaiden naapurit

Lähialueiden kanssa tehtävä yhteistyö on tärkeä osa ministerineuvoston työtä. Pohjoismaiden ministerineuvoston suuntaviivoja Viron, Latvian ja Liettuan sekä Luoteis-Venäjän kanssa tehtävälle yhteistyölle toteutetaan Norjan puheenjohtajakaudella. Suuntaviivat ovat voimassa vuoden 2013 loppuun, ja Norjan puheenjohtajakaudella käynnistetään prosessi ministerineuvoston lähialuepolitiikan kehittämiseksi vuoden 2013 jälkeen. Myös ministerineuvoston suuntaviivoja Valko-Venäjän ja Pohjoismaiden länsinaapureiden kanssa tehtävälle yhteistyölle seurataan ja pannaan täytäntöön. Lisäksi Norjan puheenjohtajakaudella pannaan täytäntöön uusi arktinen yhteistyöohjelma 2012–2014.

Stoltenbergin raportin seuranta

Thorvald Stoltenbergin raportti (2009) pohjoismaisesta ulko- ja turvallisuuspolitiikasta on tärkeä inspiraation ja konkreettisten toimenpiteiden lähde.

Vuonna 2011 annettu pohjoismainen solidaarisuusjulistus osoittaa selkeästi Pohjoismaiden halun jatkaa ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön syventämistä.

Norja toimii vauhdittajana pohjoismaisen ulko- ja turvallisuuspoliittisen yhteistyön syventämiseen tähtäävässä työssä. Pohjoismaista solidaarisuusjulistusta konkretisoidaan muun muassa tekemällä yhteistyötä tietoverkkoturvallisuuden alalla. Arvioitavana on myös yhteiskuntaturvallisuuteen liittyvän yhteistyön syventäminen. Pohjoismaiden ulkomaanedustustot tekevät yhä tiiviimmin yhteistyötä, ja pohjoismaista puolustus- ja turvallisuuspoliittista yhteistyötä vahvistetaan.

norden

Pohjoismaiden ministerineuvosto

Ved Stranden 18
DK-1061 København K

www.norden.org

**Nordisk sekretariat,
Utenriksdepartementet**

7. juni-plassen
N-0251 Oslo

Puh. +47 23 95 05 57

ANP 2011:724

ISBN 978-92-893-2267-6

